

Wstęp

Od wielu lat poszukuje się skutecznych rozwiązań w zakresie unowocześnienia i uatrakcyjnienia procesów edukacyjnych. Problematyka zmian w kształceniu geograficznym w szkole stała się w Polsce przedmiotem wielu rozważań nie tylko dydaktyków geografii, pedagogów, ale i nauczycieli na różnych poziomach edukacji. Zmierzają one do tego, by nowe rozwiązania były efektywne, innowacyjne, sprzyjały wszechstronnemu rozwojowi ucznia, rozwijaniu jego pasji geograficznej i zapotrzebowaniu społecznemu. Dyskusje dotyczące wykorzystania nowych technologii w edukacji geograficznej podjęto już kilka lat temu i obecnie niektóre propozycje zostały wykorzystane do konstrukcji nowej podstawy programowej z geografii. Proponowane zmiany dotyczą spraw ważnych, bo wieloletniego przygotowywania młodego pokolenia do dorosłego życia i odpowiedzialnego zaplanowania ich kariery edukacyjno-zawodowej na dynamicznie zmieniającym się rynku pracy. Istotnym elementem podniesienia jakości kształcenia geograficznego jest stałe monitorowanie nie tylko procesów edukacyjnych na wszystkich etapach kształcenia, ale i przemian społecznych, demograficznych oraz globalizacyjnych.

W tomie znalazło się czternaście artykułów prezentujących problematykę geografii społecznej i edukacji geograficznej. Tom otwiera krajoznawcza interpretacja dziedzictwa małej ojczyzny. Autorzy – Paweł Kroh i Mariusz Szubert – przedstawili propozycję realizacji ważnego tematu lekcji geografii w szkole podstawowej dotyczącego małej ojczyzny. Do realizacji zagadnienia zaproponowali metodę WebQuestu, rozwijania u uczniów analitycznego i syntetycznego myślenia oraz współpracy w zespole i jej ewaluacji. Warto zaznaczyć, że połączenie zajęć lekcyjnych z krajoznawstwem wyzwala emocjonalny związek ucznia z małą ojczyzną, jej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym. Wzbudza także ciekawość, chęć poznawania świata, co przekłada się na aktywizowanie uczniów do kreatywności.

Celem artykułu Agnieszki Świętek było określenie założeń kształcenia poszukującego oraz możliwości jego wdrażania na lekcjach geografii. Autorka zaproponowała odpowiedni dobór metod kształcenia i środków dydaktycznych do realizacji kształcenia poszukującego, zaznaczając, że najbardziej predysponowanymi do tego metodami są metody projektu badawczego i metody praktyczne. Przedstawiła także szeroki wachlarz środków dydaktycznych do zastosowania w kształceniu poszukującym, tj.: środki tradycyjne (mapy, podręczniki) i nowoczesne, oparte na technologii informacyjno-komunikacyjnej, takie jak: internetowe bazy danych, narzędzia do konstrukcji i wizualizacji wskaźników. Autorka wskazała również propozycje etapów pracy z uczniem metodą projektu, które naśladują fazy postępowania naukowego.

Celem publikacji Danuty Piróg i Tomasza Padło było scharakteryzowanie rodzajów fotografii wraz z dydaktycznym komentarzem dotyczącym poprawnego ich wykorzystania w edukacji geograficznej. Artykuł zawiera także typologię fotografii

dydaktycznej, kryteria doboru obrazu do celów zajęć oraz metody i techniki pracy z wykorzystaniem tej pomocy dydaktycznej w edukacji współczesnego ucznia lub studenta. Autorzy zaprezentowali rodzaje pytań bazowych i pogłębionych, które powinny być wykorzystywane do ćwiczeń aktywizujących uczniów. Przedstawili przykład zastosowania pytań m.in. w metodzie sześciu kolorów do konkretnej fotografii. Autorzy udowodnili, że wykorzystanie fotografii to „swoisty pomost” pomiędzy zajęciami w sali a lekcją w terenie, który dobrze służy uczeniu oraz doskonaleniu procesu obserwacji.

Autorzy kolejnego artykułu, Katarzyna Ignatiuk-Dacy i Adam Hibszer, za pomocą badań ankietowych poszukiwali odpowiedzi na pytania związane z realizacją treści edukacji regionalnej. Na uwagę zasługuje duży odsetek przebadanych nauczycieli województwa śląskiego i wykorzystanie możliwości dotarcia do nauczycieli wszystkich szkół poprzez tzw. panel dyrektorski kuratorium oświaty. Autorzy potwierdzili tezę, że pozytywny związek emocjonalny osoby z danym miejscem ma znaczący wpływ na zasób wiedzy o nim.

Renata Rettinger zaprezentowała nowe założenia i koncepcje kształcenia w zakresie geograficznych treści turystycznych. Autorka przedstawiła założenia metody WebQuestu, a także podjęła skuteczną próbę jej wykorzystania jako atrakcyjnej formy nauczania treści turystycznych. Dla młodych ludzi metoda WebQuestu może być bardzo interesująca ze względu na możliwość pracy nad problemem z zastosowaniem nowoczesnych technologii informacyjnych. Jest to także sposób na przełamanie stereotypu dotyczącego sposobu organizacji zajęć i możliwość zwiększenia motywacji nie tylko do samodzielnej pracy uczniów, ale i do pracy w grupie.

Mariusz Szubert opracował projekt wycieczki geograficzno-krajoznawczej na terenie Żuław. Idea tego projektu dotyczy połączenia edukacji geograficznej z krajoznawstwem, wyzwolenia aktywności uczniów i zainteresowanie ich geografiami Polski oraz rozwijania pasji poznawania regionów geograficznych. Autor zweryfikował tezę, że metoda projektu geograficzno-krajoznawczego inspiruje i aktywizuje uczniów do zdobywania wiedzy poprzez entuzjazm i pasję poznania, co spowodowało, że uczeń podjął się roli odkrywcy, dzielił się wiedzą i objaśniał walory i atrakcje turystyczne. Wartościowym elementem projektu była holistyczna charakterystyka regionu, która stała się głównym założeniem programu wycieczki geograficzno-krajoznawczej.

Wiktor Osuch dokonał próby oszacowania efektów kształcenia geograficznego dwóch roczników liceum, realizujących różne podstawy programowe. Postawiono zasadnicze pytanie: Czy uczniowie, którzy przyszli w podwójnym roczniku w roku szkolnym 2019/2020 po szkole podstawowej do liceum, uzyskują niższe wyniki w zakresie wykształconych kompetencji przedmiotowych z geografii? Uczniowie ci przyszli do nowego liceum ogólnokształcącego z przygotowaniem geograficznym ograniczonym do dwóch klas szkoły podstawowej (klas VII i VIII). Natomiast licealiści, którzy są absolwentami gimnazjum, w szkole średniej realizują inny program niż młodzież licealna ze świadectwem ukończenia ośmioletniej szkoły podstawowej. Autor zweryfikował postawioną hipotezę przy pomocy przeprowadzonych i ocenionych testów.

Celem opracowania Bronisława Górza, Agnieszki Gil i Agnieszki Kwiatek-Sołtys było przeprowadzenie typologii wszystkich gmin w województwie małopolskim w zakresie składników przyrostu rzeczywistego ludności. Wybrana przez autorów metoda J.W. Webba pozwoliła w sposób syntetyczny przedstawić bilans ruchu

naturalnego i wędrownego ludności oraz określić typ zachodzących zmian. Analiza dotyczy trzydziestoletniego okresu badań (1986–2016), dzięki czemu możliwe było sformułowanie wartościowych wniosków dla rozwoju demograficznego badanego regionu.

Danuta Piróg i Daria Wiejaczka podjęły problematykę feminizacji profesji nauczycieli. Potrzeba przeanalizowania tempa i charakteru tego procesu wynikała z braku opracowań naukowych w tym zakresie i niemożności stwierdzenia na ile światowe trendy feminizacji szkolnictwa odzwierciedlają sytuację nauczycieli w Polsce. Autorki wypełniły w ten sposób istotną lukę w badaniach poświęconych dynamice procesu feminizacji oświaty w Polsce, w tym różnych faz i typów feminizacji w wybranych krajach Unii Europejskiej.

Celem opracowania Piotra Raźniaka było określenie zmian sytuacji finansowej największych korporacji notowanych na liście Forbes Global 2000, których siedziby zarządu znajdowały się na terytorium Wielkiej Brytanii w latach 2006–2018. Kluczowy wniosek z badań dotyczy faktu, że firmy z siedzibą zarządu w Londynie lepiej poradziły sobie z problemem spowolnienia gospodarczego i wpływem referendum w sprawie brexit niż firmy z pozostałej części Wielkiej Brytanii, a Londyn stał się najbardziej zglobalizowanym miastem na świecie.

Monika Borgiasz-Stepaniuk skupiła się w swoim opracowaniu na zagadnieniach związanych z przestrzenią publiczną i jej wpływem na tożsamość miasta. Do realizacji postawionych przez Autorkę celów posłużyły dane, które zebrano w toku badań własnych, zrealizowanych w miastach województwa małopolskiego, położonych w niedalekiej odległości od Krakowa. Były to: Niepołomice, Skawina oraz Miechów. Ponadto, Autorka przedstawiła analizę opinii młodych mieszkańców tych miast w zakresie ich funkcjonowania w przestrzeni publicznej oraz planów młodych ludzi na przyszłość.

Opracowanie Anny Barnat stanowi próbę przybliżenia kultury mniejszości łemkowskiej. Autorka odpowiada w nim na pytania: Kim są Łemkowie? Gdzie wspólnie mieszkają w Polsce i na świecie? Czym charakteryzuje się ich kultura? Jaką wyznają religię? Jakim językiem mówią? Którzy Łemkowie są powszechnie znani w kulturze i nauce polskiej i światowej? Artykuł stanowi swoisty przewodnik po „kulturze łemkowskiej”, nie tylko dla nauczyciela geografii.

Piotr Dolnicki w swoim artykule zamieścił kompendium informacji, które nauczyciel może wykorzystać na lekcjach geografii w szkole podstawowej, dotyczących tematyki północnych i południowych obszarów okołobiegunowych. Autor, uczestnik wielu badań polarnych, przedstawił rys historyczny poświęcony odkryciu Svalbardu oraz jego następstwom, które dały początek osadnictwu na ziemiach tego archipelagu. Opisał też współczesną sieć osadniczą w kontekście działalności wielorybników, traperów oraz kompani górniczych. W publikacji przedstawiono również wpływ wprowadzenia przepisów Traktatu Spitsbergeńskiego na powstawanie jednostek osadniczych.

Celem artykułu Witolda Juchy, Pauliny Marczecki, Daniela Okupnego, Justyny Karaś była charakterystyka torfowisk Kotliny Orawsko-Nowotarskiej jako ciekawego miejsca do przeprowadzenia zajęć terenowych z geografii i przyrody. Przedstawiono unikatowość mokradeł oraz pełnione przez nie funkcje w środowisku geograficznym. Autorzy przygotowali zestaw przydatnych treści dotyczących problematyki mokradeł i torfowisk. Scharakteryzowali też obiekty dydaktyczne istniejące na

[6]

torfowiskach i ścieżki w rezerwatach przyrody „Bór na Czerwonym” i „Torfowisku Baligówka”. Szlaki te oceniono w zakresie ich dostępności komunikacyjnej, stanu infrastruktury oraz różnorodności krajobrazowej.

Danuta Piróg, Wiktor Osuch

Introduction

For years researchers have sought efficient solutions that would modernise educational processes and make them more attractive. Changes in geography education at schools in Poland have become the subject of many discussions not only among academics investigating geography teaching and educators, but also among teachers working in different levels of education. The overall goal has been to implement solutions that are effective, innovative, that facilitate students' comprehensive development and nurture their passion for geography as well as respond to social demand. Discussions and suggestions regarding utilising new technologies in geography education started several years ago and some of these suggestions were applied in the new core curriculum. The proposed changes concern important issues with an aim of improving this multiannual process of preparing young people for adult life as well as facilitate responsible planning of their educational and professional career on the rapidly changing labour market. A significant factor that improves the quality of geography teaching is the constant monitoring of educational processes at all levels of education as well as observing social developments including demographic and globalisation trends.

The volume consists of fourteen papers that examine topics related to social geography and geography education. The first article is an interesting take on the heritage of small homelands where Paweł Kroh and Mariusz Szubert combine this topic with a field trip and develop a scenario for introducing this important content into geography classes. They use a WebQuest method to develop students' analytical and synthetic thinking, encourage teamwork and evaluate the collaborative process. Importantly, combining school classes with field trips triggers an emotional response of students towards their small homeland and its natural and cultural heritage. It awakens curiosity and a desire to explore the world which encourages students to be creative.

The goal of Agnieszka Świątek's paper was to define inquiry-based science education (IBSE) and possibilities of its implementation in geography classes in Poland. The author put forward some teaching methods and aids that can be useful in IBSE highlighting the fact that research project and practical methods are most suitable for this type of learning. She presented also a wide array of teaching resources for IBSE that can include both traditional teaching aids (maps, textbooks) and modern ones based on ICT tools, e.g. online databases and tools used to derive and visualise indicators. The author suggested several stages of the project method that can be implemented during class that mirror the protocol of an academic research project.

The objective of the paper by Danuta Piróg and Tomasz Padło was to characterise different types of photographs and provide a commentary about how to properly use them in geography education. The paper includes a typology and selection criteria for photographs used for educational purposes as well as methods

and techniques of implementing this teaching aid in a modern classroom. The authors presented examples of basic and more detailed questions to be used to encourage student participation. The paper illustrates how to use these questions for a specific photograph, among others utilising the six thinking hats method. The authors proved that photographs can act as a “bridge” between classroom activities and field-based learning and that they can be used to improve observation skills.

Katarzyna Ignatiuk-Dacy and Adam Hibszer conducted a survey to find out how regional education content is taught in schools. It is worth noting that a major share of teachers from Silesia were surveyed and that the authors used the opportunity to contact teachers from all schools via the so-called principal’s panel provided by the board of education. The authors corroborated the hypothesis that an individual’s positive emotional attitude towards a given place significantly improves their knowledge about the place.

In her paper, Renata Rettinger presented new premises and concepts of geography education regarding tourism-related content. The author described the WebQuest method and successfully implemented it as an attractive format to teach tourism content. The WebQuest method can be very interesting because it gives students an opportunity to work on the problems using modern information technologies. It is also a way to challenge a stereotype of how classes should be organised and an opportunity to improve students’ motivation for both individual study and group work.

Mariusz Szubert presented a project of a geography-oriented trip the region of Żuławy in northern Poland. The idea behind this project is to combine geography education with sightseeing, engage students and get them interested in Polish geography as well as develop their passion for exploring geographical regions. The author verified the hypothesis that the project method which combined geography with sightseeing was an inspiring tool that engaged students in learning thanks to the enthusiasm and passion it awoke. Consequently, students became explorers, shared their knowledge and taught others about points of interest and tourist attractions. A valuable part of the project was the diversity of the region which became the main reason for selecting this particular destination for the field trip.

In his paper Wiktor Osuch undertook a task of evaluating geography learning outcomes in two groups of secondary school students who followed different core curricula. The fundamental question was: did students who went to secondary schools in the year 2019/2020 straight from primary schools as part of the double cohort develop poorer geography competences? These students came to a new secondary school having gone through geography education limited to only two years in primary school - in 7th and 8th grade. On the other hand, secondary school students who went through lower secondary education (gymnasium) followed a different curriculum to those students who attended eight years of primary schools. The author verified his hypotheses by conducting test and evaluating their results.

The objective of the study by Bronisław Górz, Agnieszka Gil and Agnieszka Kwiatek-Sołtys was to develop a typology of all municipalities in the Małopolska Region based on components of population growth. The authors chose J.W. Webb’s method to synthetically present a balance of natural and migratory movements of

people and determine the type of changes. The analysis covers a thirty-year long research period (1986-2016) thanks to which it was possible to draw valuable conclusions for the demographic development of the studied region.

Danuta Piróg and Daria Wiejaczka investigated the feminisation process of the Polish teaching profession. The need to analyse the pace and nature of this process stemmed from the fact that there have been no research studies in this field and, thus, no possibility to determine to what extent national or world trends of feminisation of education mirror the situation of teachers in Poland. The authors filled an important research gap by examining changes in the feminisation process of the education sector in Poland, including a discussion of various stages and types of feminisation in selected European Union countries.

The objective of Piotr Raźniak's paper was to define the changes in financial standing of the largest corporations listed on the Forbes Global 2000 list which had headquarters in the United Kingdom in the years 2006-2018. The key conclusion drawn from the study was that companies with headquarters in London performed better under the pressures of economic downturn and Brexit referendum than companies based in the rest of the UK and that London became the most globalised city in the world.

In her paper Monika Borgiasz-Stepaniuk focused on the impact of public spaces on identities of cities. To achieve her research objectives, the author used data collected during her own study in towns of the Małopolska region located in close proximity to Krakow. These towns included: Niepołomice, Skawina and Miechów. Moreover, the author analysed the views of young residents of these towns on how they operated within the public space as well as their plans for the future.

Anna Barnat's work is an attempt to familiarise the readers with the culture of the Lemko minority. The author answered the following questions: Who are the Lemkos? Where do they live nowadays (in Poland and abroad)? What are the characteristics of their culture? What religion do they follow? What language do they speak? and Which Lemkos are widely known in Polish and worldwide culture and science? The article can serve as a guide to the culture of the Lemko people, not only for geography teachers.

Piotr Dolnicki gathered a wealth of information for teachers to be used during geography classes in primary schools when introducing the topic of the northern and southern polar regions. The author, being a participant of many polar expeditions himself, presented a historical overview of how Svalbard was discovered and the consequences which gave rise to the settlements on the archipelago. He described the contemporary settlement structure linked to the activity of whalers, trappers and mining companies. The paper also presented the impact of the Svalbard Treaty on the establishment of settlements.

The objective of the paper by Witold Jucha, Paulina Mareczka, Daniel Okupny and Justyna Karaś was to present the characteristic features of the peat bog of the Orawa-Nowy Targ Basin as an interesting site for field-based teaching of geography and natural sciences. The authors highlight the uniqueness of the wetlands and their functions in the geographical environment. The article includes a body of useful content on wetlands and bogs. Moreover, the authors described existing educational stations on the peat bogs and trails in "Bór na Czerwonem" and "Torfowisko

[10]

Baligówka". The trails were graded according to their transportation accessibility, condition of infrastructure and diversity of landscape.

Danuta Piróg, Wiktor Osuch